การบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 ในวิกฤติการณ์โควิด 19

Academic Administration in Teaching Management According to *Iddhipāda* Principle in the Covid-19 Crisis

อรุณรัชช์ ศาสตร์สกุล, Arunrat Satsagul[1]

E-mail: arunrat.sat90@gmail.com

Received: *September 13, 2021* **Revised:** *February 4, 2022*

Accepted: *February 4, 2022*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการ ด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 ในวิกฤติการณ์โควิด 19 พบว่า หลักอิทธิบาท 4 ช่วยส่งเสริมให้ผู้บริหารเกิดความพอใจในการทำงานเต็มความรู้ความสามารถ ถึงแม้สถานการณ์จะหนักภาระงานจะมากต้องมีความพอใจในการปฏิบัติงาน มีความเพียรพยายามในการทำงานอย่างต่อเนื่อง พิจารณางานด้วยปัญญาและไตร่ตรองงานต่าง ๆ อย่างรอบคอบเพื่อแก้ไขปัญหาในวิกฤติการณ์การจัดการเรียนการสอนตามถานการณ์ให้ดีขึ้นโดยการปฏิบัติตามการจัดการเรียนการสอนในแบบเดิมปรับสู่การสร้างทีมและเครือข่ายความร่วมมือ ด้วยการสอนออนไลน์ผ่านสื่อเทคโนโลยีที่หลากหลาย การสอนผ่านคลิปวีดีโอ การสอนแบบง่ายสลับยาก การสอนออนไลน์โดยใช้สื่อประสม การสอนออนไลน์กึ่งออฟไลน์

คำสำคัญ: (การบริหารงานวิชาการ), (อิทธิบาท 4), (วิกฤติการณ์โควิด 19)

---

[1] สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

This academic article concentrates on looking forward the guidelines for academic management on teaching management based on *Iddhipāda* Principles in the COVID–19 Crisis. It was true that *Iddhipāda* or path of accomplishment principle effectively encourages executives to satisfy at work with full effort and ability, even though the situation is heavy, workload is very high, the executives must be satisfied with their work, continuing the work with diligence, verifying the work with wisdom and ponder the tasks to solve problems happened while teaching and learning in the crisis time of Covid–19 with the better way by following the traditional teaching management, forming the team work and cooperation networks, with online teaching through a variety of technological media, teaching through video clips, properly choosing the simple and difficult teaching switch, online teaching using mixed offline–online teaching.

Keywords: (Academic administration according), (Iddhipada), (Covid–19 crisis)

1. บทนำ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาตินโยบายการปฏิรูประบบบริหารจัดการในการบริหารและพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ได้กำหนดให้การปรับระบบบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นยุทธศาสตร์และได้กำหนดมาตรการในการดำเนินการไว้ 5 ประการ ได้แก่ 1) ปรับระบบบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน 2) เร่งรัดการกระจายอำนาจให้สถานศึกษา 3) ส่งเสริมให้ใช้กระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วม 4) สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสังคม และ 5) ส่งเสริมการบริหารที่มุ่งเน้นผลสำฤทธิ์ ปัจจุบันมีการปรับโครงสร้างการบริหารการศึกษาขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ได้กำหนดนิยามของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง สถานศึกษาที่จัดการศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา มีการรวมสถานศึกษาที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติและกรมสามัญศึกษาตามโครงสร้างเดิมที่มีบริบทต่างกัน ดังนั้น จึงต้องพยายามพัฒนาระบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้น สถานศึกษาจึงมีหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชนจึงต้องนำหลักการดังกล่าวมาดำเนินการโดยมีเป้าหมายในการจัดการศึกษา คือ ทำให้

ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข[2] ถ้าหากโรงเรียนดำเนินการไม่เป็นไปตามแผนการพัฒนาการบริหารงานวิชาการก็น่าจะพิจารณาได้ว่าโรงเรียนประสบความล้มเหลว ในทางตรงกันข้ามโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานวิชาการโรงเรียนนั้นก็สมควรได้รับการยกย่องยอมรับว่าเป็นโรงเรียนที่ดำเนินภารกิจได้ผล[3] ซึ่งการบริหารงานในโรงเรียนที่สำคัญที่สุดก็คือ การบริหารงานวิชาการ ถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารสถานศึกษาเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จและความล้มเหลวในการจัดการศึกษาโดยเฉพาะการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ[4] การบริหารงานวิชาการเป็นงานที่มีความสำคัญยิ่ง เปรียบเสมือนหัวใจของโรงเรียน โรงเรียนจะมีคุณภาพหรือด้อยคุณภาพขึ้นอยู่กับการบริหารงานวิชาการ ถ้างานวิชาการอ่อนงานด้านอื่น ๆ ก็อ่อนตาม[5]

จากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด –19 ส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอนในชั้นเรียนเป็นอย่างมากจึงทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาขึ้นโดย “UNESCO” และขณะนี้นักเรียนทั่วโลกได้รับผลกระทบจากวิกฤตการระบาดของเชื้อไวรัส“COVID–19 ”และประมาณการณ์ว่ามีสถาบันการศึกษาใน 15 ประเทศทั้งในภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกกลาง ยุโรป และอเมริกาเหนือได้ปิดการเรียนการสอนที่โรงเรียนส่งผลให้ทั้งครูและนักเรียน ต้องหันไปใช้หลักสูตรการเรียนการสอน “ออนไลน์” ดังนั้นการเตรียมใช้การเรียนการสอนรูปแบบดังกล่าวจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องรีบปรับใช้[6] การบริหารงานด้านวิชาการของสถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบในด้านการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ในวิกฤติการณ์โควิด 19 จึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาทุกแห่งสามารถนำหลักพุทธธรรมในพุทธศาสนามาบูรณาการให้ผ่านพ้นวิกฤติการณ์ดังกล่าวให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

---

[2] กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการบริหารสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : มปท.), หน้า 30 – 32.

[3] อุทัย บุญประเสริฐ, **การวางแผนการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 62.

[4] รุ่ง แก้วแดง, ปฏิวัติการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : มติชนจำกัด, 2541), หน้า 73 – 74.

[5] Van Miller, The Public Administration of American School, (New York : Macmillan Publishing Company, 1965), p 175.

[6] สิริพร อินทสนธิ์, **โควิด –19 : กับการเรียนการสอนออนไลน์ กรณีศึกษา รายวิชาการเขียนโปรแกรมเว็บ**, วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 2, 2563.

2. แนวคิดทฤษฎีการบริหารงานวิชาการ

2.1 ความหมายของการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการถือว่าเป็นหลักสำคัญของการบริหารการศึกษา หรือบริหารสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จหรือบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา ได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้ ดังนี้

วินิจ เกตุขำ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารงานวิชาการ คือ การบริหารกิจกรรมทุกชนิดที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนในโรงเรียนหรือสถานศึกษา เพื่อให้การเรียนการสอนเกิดผลดีมีประสิทธิภาพ[7]

รุจิร์ ภู่สาระ และจันทรานี สงวนนาม ได้ให้ความหมายว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดผลตามเป้าหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ[8]

วัฒนาพร ระงับทุกข์ ได้ให้ความหมายว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง ภารกิจที่สำคัญของสถานศึกษาที่จะช่วยให้การใช้หลักสูตรสถานศึกษาประสบผลสำเร็จตามจุดหมายที่หลักสูตรกำหนด[9]

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้ให้ความหมายว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารสถานศึกษาโดยมีการจัดกิจกรรมทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน[10]

กมลภู่ ประเสริฐ ได้ให้ความหมายว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารงานด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของภารกิจของสถานศึกษา[11]

---

[7] วินิจ เกตุขำ, **มนุษยสัมพันธ์สำหรับผู้บริหารยุคใหม่,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2542), หน้า 1.

[8] รุจิร์ ภู่สาระ และจันทรานี สงวนนาม, **การบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอยท์, 2545), หน้า 56.

[9] วัฒนาพร ระงับทุกข์, **การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544,** (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, 2545), หน้า 307.

[10] ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **การบริหารงานวิชาการ**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, 2546), หน้า 3.

[11] กมล ภู่ประเสริฐ, **การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา,** พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : เสริมสินพรีเพรส ซิสเท็ม, 2547), หน้า 6.

สรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางการศึกษาทุกชนิดในสถานศึกษาเพื่อปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีมีคุณภาพ และมาตรฐานสูงสุด และถือเป็นภารกิจสำคัญที่สุดที่ช่วยให้หลักสูตรสถานศึกษาประสบผลสำเร็จ

2.2 องค์ประกอบของการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการเป็นการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมทุกชนิดที่ช่วยส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพและมาตรฐานจนบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา มีนักการศึกษาและนักวิชาการได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการไว้ ดังนี้

วินิจ เกตุขำ ได้อธิบายขอบข่ายงานวิชาการว่า ควรจะประกอบด้วยงานด้านต่างๆ ดังนี้[12]

1. งานเกี่ยวกับการบริหารครูอาจารย์ ได้แก่ งานจัดครูอาจารย์ งานพัฒนาครูอาจารย์ งานบำรุงขวัญครูอาจารย์

2. งานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ได้แก่ งานพัฒนาหลักสูตร งานทำแผนการสอน งานแบบเรียน งานจัดตารางสอน งานพัฒนาหลักสูตรสำหรับชุมชน

3. งานที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ได้แก่ งานเตรียมการสอน งานพัฒนาเทคนิคการจัดการเรียนการสอน งานนิเทศการเรียนการสอน

4. งานที่เกี่ยวกับการสนับสนุนการเรียนการสอน ได้แก่ งานทะเบียนนักเรียน งานห้องสมุด งานแนะแนวการศึกษา งานบริการสื่อและเทคโนโลยีการสอน

5. งานที่เกี่ยวข้องกับการวัดผลและประเมินผลการศึกษา ได้แก่ งานข้อสอบมาตรฐานและคลังข้อสอบ งานวัดและประเมินผลการเรียน งานประเมินโครงการหรือการประเมินคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนหรือสถานศึกษา

6. งานที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ งานการใช้แหล่งทรัพยากรชุมชน งานบริการทางวิชาการแก่ชุมชน

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดกรอบงานด้านวิชาการเพื่อกระจายอำนาจไปยังสถานศึกษา ซึ่งมีขอบข่ายงานและภารกิจสอดคล้องกันดังนี้[13]

1. งานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

2. งานพัฒนากระบวนการเรียนรู้

3. งานวัดผล ประเมินผลและเทียบโอน

4. การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

5. การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

---

[12] วินิจ เกตุขำ, **มนุษยสัมพันธ์สำหรับผู้บริหารยุคใหม่,** หน้า 1–2.

[13] กระทรวงศึกษาธิการ, **การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล,** (กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2546), หน้า 32.

ธีระ รุญเจริญ ได้เสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการ และจัดการศึกษาของสถานศึกษาโดยมีหลักการและแนวคิด สรุปได้ดังนี้[14]

1. ยึดหลักให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปตามกรอบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการของชุมชนและสังคมอย่างแท้จริงโดยมี ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

2. มุ่งส่งเสริมสถานศึกษาให้จัดกระบวนการเรียนรู้ โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญสูงสุด

3. มุ่งส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นเครือข่ายและแหล่งการเรียนรู้

4. มุ่งจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน โดยจัดให้มีดัชนีชี้วัดคุณภาพการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ สามารถตรวจสอบคุณภาพการจัดการศึกษาได้ทุกช่วงชั้นทั้งระดับเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา

5. มุ่งสิ่งเสริมให้มีการร่วมมือเป็นเครือข่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพคุณภาพในการจัดและพัฒนาการศึกษา

กมล ภู่ประเสริฐ ได้กำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ ไว้ดังนี้[15]

1. การบริหารหลักสูตร
2. การบริหารการเรียนการสอน
3. การบริหารการประเมินผลการเรียน
4. การบริหารการนิเทศภายในสถานศึกษา
5. การบริหารการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ
6. การบริหารการวิจัยและพัฒนา
7. การบริหารโครงการทางวิชาการอื่น ๆ
8. การบริหารระบบข้อมูลและสารสนเทศทางวิชาการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดแนวทางการกระจายอำนาจการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ซึ่งมีขอบข่าย ดังนี้[16]

---

[14] ธีระ รุญเจริญ, **การบริหารโรงเรียนยุคปฏิรูปการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แอล ที เพรส, 2546), หน้า 71–74.

[15] กมล ภู่ประเสริฐ, **การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา,** พิมพ์ครั้งที่ 3, หน้า 9.

[16] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส เขต 2, **ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 3**, (นราธิวาส : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส เขต 2, 2550), หน้า 28.

1. ยึดหลักให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปตามกรอบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง โดยมีครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วม

2. มุ่งส่งเสริมสถานศึกษาให้จัดกระบวนการเรียนรู้ โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด

3. มุ่งส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นเครือข่ายและแหล่งเรียนรู้

4. มุ่งจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานโดยจัดให้มีดัชนีชี้วัดคุณภาพการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ และสามารถตรวจสอบคุณภาพการจัดการศึกษาได้ทุกช่วงชั้นทั้งระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา

5. มุ่งส่งเสริมให้มีการร่วมมือเป็นเครือข่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพในการจัดและพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ผู้เขียนสรุปการบริหารงานวิชาการในเบื้องต้นมีขอบข่ายการดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารวิชาการในประเด็นเรื่องหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การนิเทศการศึกษา การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน การพัฒนาสื่อนวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา การบริหารโครงการทางวิชาการอื่น ๆ การจัดระบบข้อมูลสารสนเทศทางวิชาการ และการประกันคุณภาพการศึกษาซึ่งแต่ละงานล้วนเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้การเรียนการสอนในสถานศึกษาประสบความสำเร็จ

3. อิทธิบาท 4 : หลักธรรมที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ

หลักอิทธิบาท 4 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้เขียนได้ศึกษาและค้นคว้านำมาเสอนดังนี้ ในพระพุทธศาสนานั้น สมาธิที่เกิดจากฉันทะ และความเพียรที่มุ่งมั่น เจริญอิทธิบาท ประกอบด้วย วิริยสมาธิปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากวิริยะ และความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอิทธิบาท ประกอบด้วย จิตตสมาธิปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากจิตตะ และความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอิทธิบาท ประกอบด้วย วิมังสาสมาธิปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากวิมังสา และความเพียรสร้างสรรค์ เพราะฉะนั้น อิทธิบาท 4 มีองค์ประกอบ ดังนี้ ฉันทสมาธิ[17] หมายถึง สมาธิที่เกิดจากฉันทะ วิริยะ หมายถึง การปรารภความเพียรทางใจ สัมมาวายามะจิต หมายถึง มโน มานัส มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระไว้ด้วยดี วิริยะ วิริยินทรย์ วิริยะพละสัมมาวายามะวิมังสา หมายถึง ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความไม่หลง ความวิจัยธรรม สัมมาทิฏฐิสมาธิ หมายถึง ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต

[17] ม.ม.(ไทย) 13/247/292.

ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สัมมาสมาธิ (สภาวะที่จิตมีอารมณ์ เดียว)

นอกจากนี้ องค์พระสัมมาสัมมพุทธเจ้า ได้ตรัสถึง อิทธิบาท ซึ่งได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก ดังนี้ **"**อิทธิบาท 4 ได้แก่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร 2) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร 3) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร 4) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร"[18]

หลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุถึงความสำเร็จทั้งในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานต้องประกอบด้วยคุณสมบัติตามหลักอิทธิบาททั้ง 4 ประการ ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมมพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงปฏิบัติมาด้วยพระองค์เองและได้ทรงตรัสสั่งสอนให้พุทธบริษัทได้รู้และปฏิบัติตามจนเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้ง และเห็นจริงตามคำสั่งสอนของพระองค์ ดังนั้น ที่มาและความหมายของหลักอิทธิบาท จึงมีปรากฏตามในพุทธพจน์ ดังนี้ "อิทธิบาท 4 ได้แก่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทาสมาธิและปธานสังขาร 2) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร 3) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร 4) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร"[19] โดยเนื้อหาดังกล่าว **พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)** ได้ขยายความหลักอิทธิบาท 4 คือ การใช้คุณธรรมนำทางสู่ความสำเร็จที่ตนประสงค์ต้องมีความพึ่งพอใจมีความเพียรมีสมาธิจึงทำให้เกิดปัญญาและหัวใจของการบริหารเชิงพุทธที่สำคัญที่สุด คือ พรหมวิหาร 4 ต้องมี่ทั้งเมตตา กรุณา ให้ความช่วยเหลือสั่งสอนผู้น้อยให้เรียนรู้ที่จะอยู่ด้วยตนเอง มีมุทิตา ปล่อยให้เขาเติบโตได้ไม่เข้าการแทรกแซงและอุเบกขา รู้จักความพอดีปล่อยว่างฝึกจิตให้พอเพียงในสิ่งที่มีที่เป็นนี้คือหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตและบริหารงานได้อย่างที่ประเสริฐและบริสุทธิ์[20]

ผู้เขียนสรุปเกี่ยวกับอิทธิบาท 4 หลักธรรมที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการในเบื้องต้นได้ว่า อิทธิบาท 4 ประกอบด้วยแนวปฏิบัติ 4 ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นแนวทางสำหรับการใช้ชีวิตให้ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะในการทำงาน หากสามารถเชื่อมโยงกระบวนการทั้ง 4 ข้อได้ผลสำเร็จก็อยู่ไม่ไกลเกินเอื้อม คือ 1. ฉันทะ คือ การมีใจรัก ศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ เราต้องสร้างฉันทะ เลือกที่จะศรัทธาบางอย่าง มุ่งมั่นทำด้วยความตั้งใจ การทำงานด้วยความเชื่อมั่นศรัทธาที่ดี ย่อมเกิดผลสำเร็จที่ดีทั้งต่อตนเอง และส่วนรวม 2.วิริยะ คือ ความเพียร ความมุ่งมั่นทุ่มเท

---

[18] อภิ.วิ. (ไทย) 35/431 – 465/342 – 357.

[19] อภิ.วิ. (ไทย) 35/431/342.

[20] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺจิตฺโต), **"ธรรมในใจของนักบริหารไฮโซ", หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ,** (ฉบับวันที่ 20 มิถุนายน 2551).

หมายถึง ความเพียรพยายามอย่างสูง ที่จะทำตามฉันทะหรือศรัทธาของตัวเอง วิริยะจะมาคู่กับความอดทนอดกลั้น เป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่อปัญหาและมีความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นำใจ และเตือนใจ ความวิริยะอุสาหะ จึงเป็นวิถีทางของบุคคลที่กล้าท้าทายต่ออุปสรรคทั้งปวง เพื่อความสำเร็จนั่นเอง 3.จิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตาม เมื่อกระทำการสิ่งใดด้วยจิตจดจ่อแล้วต้องรับผิดชอบในสิ่งที่ทำด้วย และ 4.วิมังสา คือ การทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา สิ่งที่ทำอันเกิดจากการมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดชอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจารณญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ และสุดท้ายคือ การทบทวนตัวเอง และองค์กร ว่าสิ่งที่ได้คิดได้ทำเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเราเองและเป็นเรื่องที่ร่วมคิดร่วมทำกับคนอื่นเพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

4. การบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 ในวิกฤติการณ์โควิด 19

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด–19 ที่เกิดขึ้นในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา ส่งผลให้ สมศ. ต้องปรับรูปแบบการประเมินภายนอกไปอยู่ในรูปแบบออนไลน์ เพื่อไม่ให้กระทบต่อสถานศึกษาในการรับประเมินคุณภาพภายนอกประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 โดยการบริหารงานวิชาการในวิกฤติการณ์โควิด 19 จะเน้นการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพที่เหมาะกับบริบทของสถานการณ์ เมื่อพิจารณาถึงการศึกษายุคใหม่ที่เคลื่อนไหวอยู่ในสถานการณ์โลกศตวรรษที่ 21 โดยมีการปรับระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ในการบริหารการศึกษา

ความอยู่รอดของระบบการศึกษาในวันนี้ ไม่ขึ้นอยู่กับค่าเล่าเรียนหรือการทำมาหากินกับผู้เรียนอีกต่อไป แต่ขึ้นอยู่กับ รูปแบบของธุรกิจใหม่ (New Business Model) ที่ทำให้การศึกษามีความหมายและศักยภาพที่จะเชื่อมโยงกับแหล่งงาน การพัฒนาทักษะ ประสบการณ์ และความรู้ของบุคคล ซึ่งการบริหารการศึกษาและระบบระเบียบในการจัดการการศึกษาต้องขจัด ‘ระบบการสั่งการ’ ปรับสู่การสร้างทีมและเครือข่ายความร่วมมือ เปลี่ยนโครงสร้างการบริหารแนวตั้ง (vertical) ให้เป็นการบริหารที่สอดร้อยเชื่อมต่อประสบการณ์ความสามารถของคนในองค์กรและเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมในแนวนอน (horizontal)

การบริหารจัดการในแนวนี้จะทำให้เกิดการเชื่อมต่อความรู้–ทักษะ–ประสบการณ์–และสัมพันธภาพใหม่ ไปสู่เป้าหมายร่วมกัน และจะช่วยเชื่อมถึงแหล่งงาน ประสบการณ์ การสร้างเสริมและพัฒนาทักษะแบบต่างๆ ของสถานประกอบการ ตลอดจนเคลื่อนเข้าเป็นภาคส่วนและเคลื่อนไหวภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจสังคมในทุกระดับการปรับสร้างมิตินี้ควรเริ่มตั้งแต่กลุ่มเศรษฐกิจสังคมที่ใกล้ตัวที่สุดไปสู่โครงสร้างรวม ประเด็นสำคัญของการเปลี่ยนแปลงนี้คือ ความเคลื่อนไหวใหม่จะช่วยขจัดการปิดกั้น–กดทับศักยภาพและความคิดสร้างสรรค์ของกลุ่มคนที่ทำงานในองค์กรด้วยกัน

ทั้งยังก่อให้เกิดความโปร่งใสในการบริหารจัดการระบบและองค์กรโดยรวมได้อย่างน่าพึงพอใจ พิธีกรรมที่รกรุงรังและความไม่รู้ของคนบางกลุ่ม ตลอดจนกฎระเบียบที่ล้าหลัง ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเปลี่ยนแปลง แต่หากขจัดได้ก็จะเห็นความก้าวหน้าขององค์กรปรากฏขึ้นแทนที่ ยิ่งถ้ามีความต่อเนื่องเข้มแข็งในมิตินี้ องค์กรการศึกษาก็จะเกิด วัฒนธรรมองค์กรแบบใหม่ที่มีส่วนร่วมกับความเปลี่ยนแปลงของโลกแวดล้อมที่เป็นปัจจุบันกาลอย่างเป็นจริง[21] การบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 ในวิกฤติการณ์โควิด 19 เป็นการบริหารงานวิชาการด้วยการเน้นให้ผู้บริหารและครูเกิดคุณธรรมในการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามสถานการณ์ โดยผู้บริหารและครูต้องสร้างความพอใจในการทำงาน ถึงแม้สถานการณ์จะหนัก ภาระงานจะมากต้องมีความพอใจในการปฏิบัติงาน มีความเพียรพยายามในการทำงานอย่างต่อเนื่อง พิจารณางานด้วยปัญญาและไตร่ตรองงานต่าง ๆ อย่างรอบคอบ เพื่อแก้ไขปัญหาในวิกฤติการณ์การจัดการเรียนการสอนตามสถานการณ์ให้ดีขึ้นได้ โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ได้ถอดบทเรียนผลประเมิน ร.ร. พบ 5 วิธีการสอนที่เหมาะกับยุคโควิดที่สอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1. การสอนออนไลน์ผ่านสื่อเทคโนโลยีที่หลากหลาย ยกตัวอย่างการสอนออนไลน์ของโรงเรียนเทศบาลบ้านศรีฐาน สังกัดสำนักการศึกษา เทศบาลนครขอนแก่น ที่สถานศึกษาได้ให้ครูใช้โปรแกรม Google Classroom และแบ่งห้องเรียนตามรายวิชาและระดับชั้นอย่างชัดเจน หลังจากนั้นครูประจำรายวิชาจะมีการเผยแพร่สื่อการสอนใน Google Classroom และส่งลิงก์ห้อง Google Classroom ให้นักเรียนผ่านไลน์กลุ่มของแต่ระดับชั้น ทั้งนี้สถานศึกษายังมีการสอนออนไลน์แบบสด โดยครูบางรายวิชาจะเลือกสอนผ่าน Line VDO Call เพราะใช้ง่ายและติดต่อกับผู้เรียนได้สะดวก ซึ่งทางโรงเรียนเปิดกว้างให้ครูผู้สอนสามารถดำเนินการได้ตามความถนัด แต่ถ้านักเรียนที่ไม่มีความพร้อมด้านเทคโนโลยี ครูจะโทรศัพท์นัดให้เข้ามารับใบงาน และในระหว่างรอเปิดเทอมอย่างเต็มรูปแบบ และครูยังได้จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเลือกหนังสือที่ตัวเองชอบ 1 เล่ม เพื่อมาอ่านให้เพื่อน ๆ และครูผู้สอนฟังผ่านทาง Google Classroom หรือไลน์กลุ่ม (Line Group) เพื่อเสริมสร้างจินตนาการและนิสัยรักการอ่าน พร้อมกับเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

2. การสอนผ่านคลิปวีดีโอ ยกตัวอย่าง โรงเรียนวัดไทร (ถาวรพรหมานุกูล) สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร ที่จัดแผนการสอนออนไลน์ไว้ตลอดทั้งภาคการศึกษา เพื่อรองรับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 โดยทางสถานศึกษาจะเน้นการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบส่งคลิปวีดีโอการสอนที่เตรียมการโดยครูประจำรายวิชา พร้อมทั้งแบบฝึกหัด

---

[21] Apichart Thongyou,นิว นอร์มอล กับ 4 ประเด็นสำคัญน่าคิด...ที่จะทำให้ 'การศึกษา' พ้นความตกต่ำ ล้าหลัง และความสูญเปล่าไม่รู้จบ, https://www.salika.co/2020/05/17/new-normal-impact-education-must-be-changed/ [ออนไลน์วันที่ 17 ตุลาคม 2563]

บทเรียน รวมไปถึงการใช้ข้อมูลจากการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) และยูทูป (YouTube) เพื่อให้ผู้เรียนมีช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลายช่องทางส่วนวิชาที่มีความยากและซับซ้อน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ ครูผู้สอนจะอัดคลิปวิดีโอ และอธิบายการทำโจทย์แต่ละข้อเสมือนการสอนในชั้นเรียนจริง โดยสื่อการเรียนทั้งหมดจะส่งผ่านไลน์กลุ่มของแต่ละระดับชั้น ส่วนการแจกใบงานทางสถานศึกษาจะให้ผู้ปกครองเป็นผู้มารับใบงานที่สถานศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งสถานศึกษาได้จัดตารางเวลาการรับใบงานตามมาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม

3. การสอนแบบง่ายสลับยาก ยกตัวอย่างการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ของโรงเรียนเซนต์ฟรังซีสซาเวียร์คอนแวนต์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สถานศึกษามีการเตรียมความพร้อมครูแต่ละรายวิชา เพื่อให้ครูจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ในรายวิชาที่สามารถทำได้ เช่น วิชาภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ ส่วนวิชาใดที่จำเป็นจะต้องเรียนในห้องเรียนหรือรายวิชาการปฏิบัติอย่างเช่น วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาคณิตศาสตร์ที่ครูจะต้องอธิบายโจทย์ทางครูจะเก็บไว้ก่อน เพราะส่วนใหญ่เด็กจะมีสมาธิเพียงแค่ประมาณ 3 ชั่วโมงเท่านั้น ดังนั้นการเรียนออนไลน์จึงไม่เหมาะจะสอนในวิชาที่ยากและซับซ้อน

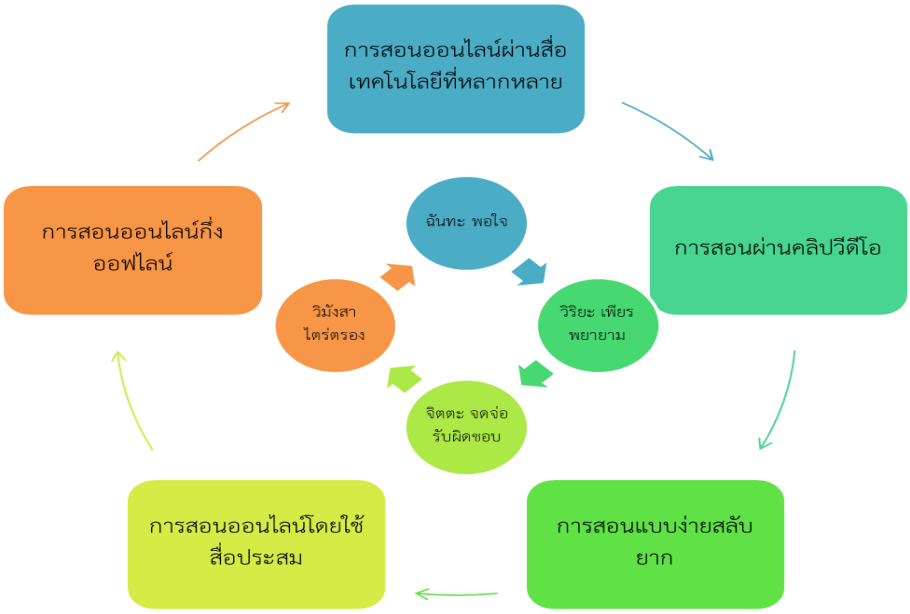
4. การสอนออนไลน์โดยใช้สื่อประสม ยกตัวอย่างการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ของโรงเรียนสาธิตพัฒนา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ที่ทางโรงเรียนได้มีการปรับหลักสูตรการสอนให้เหมาะสมกับระบบออนไลน์ให้ได้มากที่สุด มีการสอนออนไลน์แบบสดผ่านโปรแกรมไมโครซอฟท์ทีม (Microsoft Teams) โดยเน้นให้ครูทำหลักสูตรที่น่าสนใจ เข้าใจง่าย และสนุก พร้อมจัดกิจกรรมให้เด็กได้มีส่วนร่วม เมื่อครูได้ออกแบบกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แล้วจะนำมาเสนอให้กลุ่มเพื่อนครูที่สอนในรายวิชาเดียวกัน ทั้งในระดับเดียวกันหรือต่างระดับชั้น รวมทั้งฝ่ายวิชาการและอาจารย์ที่ปรึกษาจะช่วยกันตรวจสอบเนื้อหา ให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะเพื่อปรับแผนการจัดการเรียนรู้ให้น่าสนใจเหมาะสมกับเวลาประมาณ 30-40 นาที และหลังหมดคาบเรียนจะต้องให้เด็กทำแบบทดสอบ เพื่อเป็นการเช็คว่าผู้เรียนเข้าเรียนจริง รวมทั้งเป็นการตรวจสอบว่าบทเรียนที่นำไปสอนทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจหรือไม่ เพื่อที่ครูผู้สอนประจำรายวิชาจะได้นำมาปรับแนวทางสำหรับการทำสื่อการเรียนการสอนในครั้งต่อ ๆ ไป

5. การสอนออนไลน์กึ่งออฟไลน์ กระทรวงศึกษาธิการได้ออกแบบการเรียนออนไลน์ที่เน้นให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ทักษะชีวิตที่จำเป็นจากเหตุการณ์ร่วมสมัย โดยครูสามารถใช้ข้อมูลจากเว็บไซต์ “ครูพร้อม” ส่วนการเรียนแบบออฟไลน์จะเน้นให้เด็กทำใบงานตามที่ครูผู้สอนนำไปมอบให้ที่บ้าน แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ในระหว่างช่วงรอยต่อของการปิดภาคเรียน และยังสามารถเข้าถึงความรู้ได้ตามความเหมาะสมและความสะดวกของผู้ปกครอง อย่างไรก็ตามการสอนแบบออนไลน์กึ่งออฟไลน์ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าถึงความรู้ได้อย่างเท่าเทียมกันได้อีกด้วย

การบริหารงานวิชาการในวิกฤติการณ์โควิด 19 เป็นการปรับระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ในการบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาให้เข้ากับบริบทของสถานการณ์การระบาดของโควิด 19 โดยมีการปรับสู่การสร้างทีมและเครือข่ายความร่วมมือ เปลี่ยนโครงสร้างการบริหารแนวตั้ง ให้เป็นการบริหารที่สอดร้อย เชื่อมต่อประสบการณ์ความสามารถของคนในองค์กรและเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมในแนวนอนโดยเน้นเป้าหมายของการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดด้วยการสอนออนไลน์ผ่านสื่อเทคโนโลยีที่หลากหลาย การสอนผ่านคลิปวีดีโอ การสอนแบบง่ายสลับยาก การสอนออนไลน์โดยใช้สื่อประสม การสอนออนไลน์กึ่งออฟไลน์[22]

5. องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 ในวิกฤติการณ์โควิด 19 ผู้เขียนเสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 ในวิกฤติการณ์โควิด 19 ดังนี้

ภาพที่ 1 แนวทางการบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 ในวิกฤติการณ์โควิด 19

[22] ประชาชาติธุรกิจ, สมศ.ถอดบทเรียนผลประเมิน ร.ร. พบ 5 วิธีการสอนที่เหมาะกับยุคโควิด , วันที่ 28 พฤษภาคม 2564, https://www.prachachat.net/education/news-679542 [ออนไลน์วันที่ 27 สิงหาคม 2564]

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงแนวทางการบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 ในวิกฤติการณ์โควิด 19 ด้วยการเน้นให้ผู้บริหารและครูเกิดคุณธรรมในการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามสถานการณ์ โดยผู้บริหารและครูต้องสร้างความพอใจในการทำงาน ถึงแม้สถานการณ์จะหนัก ภาระงานจะมากต้องมีความพอใจในการปฏิบัติงาน มีความเพียรพยายามในการทำงานอย่างต่อเนื่อง พิจารณางานด้วยปัญญาและไตร่ตรองงานต่างๆ อย่างรอบคอบเพื่อแก้ไขปัญหาในวิกฤติการณ์การจัดการเรียนการสอนตามสถานการณ์ให้ดีขึ้นโดยการปฏิบัติตามการจัดการเรียนการสอนในแบบเดิมปรับสู่การสร้างทีมและเครือข่ายความร่วมมือ เปลี่ยน โครงสร้างการบริหารแนวตั้ง ให้เป็นการบริหารที่สอดร้อยเชื่อมต่อประสบการณ์ความสามารถของคนในองค์กรและเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมในแนวนอน โดยเน้นเป้าหมายของการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดด้วยการสอนออนไลน์ผ่านสื่อเทคโนโลยีที่หลากหลาย การสอนผ่านคลิปวีดีโอ การสอนแบบง่ายสลับยาก การสอนออนไลน์โดยใช้สื่อประสม การสอนออนไลน์กึ่งออฟไลน์

6. สรุป

จากการศึกษา การบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 ในวิกฤติการณ์โควิด 19 พบว่า การบริหารจัดการสถานศึกษาให้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนผ่านพ้นวิกฤติการณ์ของโรคระบาดไปได้โดยส่งเสริม สนับสนุน ให้การบริหารจัดการในแบบเดิมปรับเปลี่ยนสู่การสร้างทีมและเครือข่ายความร่วมมือ เปลี่ยนโครงสร้างการบริหารแนวตั้งให้เป็นการบริหารที่สอดร้อย เชื่อมต่อประสบการณ์ความสามารถของคนในองค์กรและเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมในแนวนอนโดยเน้นเป้าหมายของการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดด้วยการสอนออนไลน์ผ่านสื่อเทคโนโลยีที่หลากหลาย การสอนผ่านคลิปวีดีโอ การสอนแบบง่ายสลับยาก การสอนออนไลน์โดยใช้สื่อประสม การสอนออนไลน์กึ่งออฟไลน์ โดยผู้บริหารและครูต้องสร้างความพอใจในการทำงาน ถึงแม้สถานการณ์จะหนัก ภาระงานจะมากต้องมีความพอใจในการปฏิบัติงาน มีความเพียรพยายามในการทำงานอย่างต่อเนื่อง พิจารณางานด้วยปัญญาและไตร่ตรองงานต่างๆ อย่างรอบคอบให้ผ่านพ้นวิกฤติการณ์อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

กมล ภู่ประเสริฐ. **การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : เสริมสินพรีเพรส ซิสเท็ม. 2547.

กระทรวงศึกษาธิการ. **การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล.** กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2546.

กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการบริหารสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคล.** กรุงเทพมหานคร : มปท.

ธีระ รุญเจริญ. **การบริหารโรงเรียนยุคปฏิรูปการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ แอล ที เพรส, 2546.

ประชาชาติธุรกิจ. **สมศ.ถอดบทเรียนผลประเมิน ร.ร. พบ 5 วิธีการสอนที่เหมาะกับยุคโควิด.** วันที่ 28 พฤษภาคม 2564. https://www.prachachat.net/education/news-679542 [ออนไลน์วันที่ 27 สิงหาคม 2564]

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **การบริหารงานวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, 2546.

พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺจิตฺโต. **“ธรรมในใจของนักบริหารไฮโซ”. หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ.** ฉบับวันที่ 20 มิถุนายน 2551.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

รุ่ง แก้วแดง. **ปฏิวัติการศึกษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : มติชนจำกัด. 2541.

รุจิร์ ภู่สาระ และจันทรานี สงวนนาม. **การบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, 2545.

วินิจ เกตุขำ. **มนุษยสัมพันธ์สำหรับผู้บริหารยุคใหม่.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2542.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส เขต 2. **ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 3.** นราธิวาส : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส เขต 2, 2550.

สิริพร อินทสนธิ์. **โควิด –19 : กับการเรียนการสอนออนไลน์ กรณีศึกษา รายวิชาการเขียนโปรแกรมเว็บ**. วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 2, 2563.

อภิชาติ ทองอยู่. **นิว นอร์มอล กับ 4 ประเด็นสำคัญน่าคิด...ที่จะทำให้ ‘การศึกษา’ พ้นความตกต่ำ ล้าหลัง และความสูญเปล่าไม่รู้จบ.** https://www.salika.co/ 2020/05/17/new-normal-impact-education-must-be-changed/ [ออนไลน์วันที่ 17 ตุลาคม 2563]

อุทัย บุญประเสริฐ. **การวางแผนการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

Van Miller. **The Public Administration of American School.** New York : Macmillan Publishing Company. 1965.